

Zoöpolis

SUE DONALDSON
& WILL KYMLICKA

Zoöpolis

Vertaald door
DICK LAGRAN

NOORDBOEK
DIERENRECHTENBIBLIOTHEEK

Dit boek kwam tot stand met steun van het
BarthMisset Fonds, GAIA en Stichting Dier & Recht

Dier&Recht
advocaat van de dieren

© 2022 Sue Donaldson & Will Kymlicka | uitgeverij Noordboek
Vertaling Dick Lagrand
Omslagontwerp René van der Vooren
Ontwerp binnenwerk René van der Vooren
Verzorging binnenwerk Elgraphic

Originele uitgave: *Zoopolis: A Political Theory of Animal Rights*. Zoöpolis was originally published in English in 2011. This translation is published by arrangement with Oxford University Press. Noordboek is solely responsible for this translation from the original work and Oxford University Press shall have no liability for any errors, omissions or inaccuracies or ambiguities in such translation or for any losses caused by reliance thereon.

ISBN 9789056159788 — NUR 730|430

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Noordboek, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl.

Noordboek is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

Inhoud

Dankwoord 9

I

Inleiding 13

DEEL I EEN RUIMERE THEORIE VAN DIERENRECHTEN 41

2

Universele grondrechten voor dieren 41

1 Hebben dieren een zelf? 52

2 Rechtvaardigheid voor personen en de waarde van natuur 67

3 Het andere van de natuur 74

4 Het grote debat: een samenvatting 80

5 Onschendbaarheid en algemene geldigheid van grondrechten voor dieren 81

6 Conclusie 97

3

Burgerschap als uitgangspunt voor dierenrechten 99

1 Universele rechten en burgerrechten 100

2 De functies van burgerschap 107

3 De diversiteit van de relaties tussen mensen en dieren 119

4

**Gedomesticeerde dieren binnen de
burgerschapstheorie 135**

- 1 Afhankelijkheid en waardigheid 150
- 2 Is neotenie onnatuurlijk? 155
- 3 De onvermijdelijkheid van relaties en symbiose 158
- 4 Drempelbenaderingen 163
- 5 Nussbaum en het principe van de soortennorm 174
- 6 Conclusie: de beperkingen van de huidige DRT-
benaderingen 182

5

Gedomesticeerde dieren als medeburgers 184

- 1 Een nieuwe manier van denken over burgerschap 188
- 2 Recente theorieën over het burgerschap van
gehandicapte mensen 191
- 3 Kunnen gedomesticeerde dieren burgers zijn? 196
- 4 Naar een theorie van burgerschap voor gedomesticeerde
dieren 222
- 5 Conclusie 279

6

Soevereiniteit van dieren in de vrije natuur 282

- 1 Traditionele DRT-benaderingen van wilde dieren 289
- 2 Een theorie over soevereiniteit voor gemeenschappen
van wilde dieren 302
- 3 Positieve ondersteuning en interventie 322
- 4 Grenzen en grondgebied 337
- 5 Eerlijke voorwaarden voor samenwerking tussen
soevereine gemeenschappen 354
- 6 Conclusie 369

7

Dieren als liminale ingezetenen 378

1 Diversiteit van liminale dieren 389

2 De behoefte aan een model van ingezetenschap 408

3 Ingezetenschap in menselijke politieke
gemeenschappen 414

4 Aan welke voorwaarden moet ingezetenschap voor
dieren voldoen? 432

5 Conclusie 449

8

Conclusie 453

Nawoord 465

Noten 473

Dankwoord

Tijdens het schrijven van dit boek hebben allerlei mensen ons geweldig aangemoedigd en ondersteund, waar we hen bijzonder dankbaar voor zijn. Voor hun steun tijdens ons onderzoek danken we Chris Lowry, Mike Kocsis en Jenny Szende. Voor hun aanmoediging om dit project aan te gaan, en voor hun inspiratie en adviezen, danken we Paola Cavalieri en Franco Salanga. Voor het behulpzame commentaar dat ze ons geschreven hebben, danken we Alasdair Cochrane, Steve Cooke, Christine Overall en Byoung-Shup Park. We hadden het geluk om op twee verschillende momenten tijdig en behulpzaam advies te krijgen van onze meelezers bij Oxford University Press: Clare Palmer en Bob Goodin, die het concept voor het boek beoordeelden, en Frank Lovett en Jonathan Quong, die commentaar gaven op de voorlaatste versie ervan.

Versies van de argumenten in dit boek werden gepresenteerd op het Uehiro Centre for Practical Ethics in Oxford, tijdens het Political Theory Programme van de Luiss University in Rome, en op het Humanities Center van de Universiteit van Pittsburgh. We zijn ons publiek dankbaar voor hun uitdagende vragen; Roger Crisp, Sebastiano Maffetone en Jonathan Arac voor de respectievelijke uitnodigingen; en Michael Goodhart voor zijn commentaar tijdens onze lezing in Pittsburgh.

Onze bijzondere dank gaat uit naar de studenten van

Wills seminar in de herfst van 2010 over 'dierenrechten en de grenzen van burgerschap', waarin de eerste versie van het manuscript werd besproken. Hun gezonde scepticisme zette ons ertoe aan een aantal verbeteringen aan te brengen.

Veel van de nuttigste ideeën en leessuggesties kwamen op tijdens informele gesprekken met vrienden, familie en collega's. Iedereen leek wel een of ander interessant verhaal te hebben over de interactie tussen mensen en dieren dat onze vertrouwde manier van denken tegensprekt, en dat vraagt om een nieuwe manier van theoretiseren over dierenrechten. Van deze verhalen hebben we schaamteloos gebruikgemaakt als ruw materiaal voor ons onderzoek, en sommige verhalen komen voorbij in dit boek. Er zijn te veel gesprekken geweest om hier op te noemen, maar in het bijzonder willen we onze ouders bedanken, en onze vrienden Joyce Davidson, Colin Macleod, Jon Miller, Christine Overall, Mick Smith en Christine Straehle voor de uitgebreide en levendige discussies die we met hen hadden. Sues moeder, Anne Donaldson, overleed voor we dit project voltooiden. We weten hoe graag ze het uiteindelijke boek had willen zien, en we hopen dat het haar diepe genegenheid en respect voor dieren belichaamt.

Voorinzicht en inspiratie van een andere orde zijn we grote dank verschuldigd aan onze gezelschapshond Codie (en aan zijn beste maatjes: Tika, Ani, Greta, Julius, Rolly en Watson). Codie overleed in 2005, maar zijn geest is ons tijdens het schrijven van dit boek blijven bijstaan, en we hopen dat hij het eindresultaat kan goedkeuren – hoewel boeken nooit echt zijn ding waren.

In 1998 betitelde Jennifer Wolch als eerste met de term 'zoöpolis' (1998) een ethiek van de stedelijke leefomgeving die een geïntegreerde visie op de gemeenschap van mensen en dieren omarmt. Haar project heeft ons geïnspireerd en we maken dankbaar gebruik van haar term, hoewel we ons richten op een ruimere opvatting van de 'polis' als politieke

gemeenschap, en op een breder scala aan manieren waarop dieren zich tot die gemeenschap verhouden.

Ten slotte danken we onze uitgever bij Oxford University Press, Dominic Byatt, voor zijn onwankelbare enthousiasme voor dit project, en Carla Hodge voor haar hulp bij het productieproces.

S.D. en W.K.

Kingston, februari 2011

Inleiding

De beweging die zich inzet voor de belangen van dieren bevindt zich in een impasse. Met de beproefde strategieën en argumenten die zij de afgelopen twee eeuwen heeft ontwikkeld om dierenwelzijn aan de orde te stellen en de publieke opinie te mobiliseren, heeft zij enige successen geboekt. Maar de intrinsieke beperkingen van die strategieën komen steeds meer aan het licht, waardoor we een aantal uiterst belangrijke ethische kwesties rond onze verhouding met dieren niet aan de orde kunnen stellen of zelfs maar identificeren. Dit boek wil een nieuw denkkader bieden, dat het 'dierenvraagstuk' ziet als een centraal thema binnen ons denken over de aard van onze politieke gemeenschap, en over bijbehorende ideeën als burgerschap, rechtvaardigheid en mensenrechten. We denken dat dit denkkader nieuwe mogelijkheden biedt, zowel inhoudelijk als politiek, om belemmeringen op weg naar progressieve verandering te slechten.

Opkomen voor de belangen van dieren heeft een lange en respectabele geschiedenis. In 1824 werd de eerste moderne dierenbeschermingsorganisatie opgericht: de Britse Society for the Prevention of Cruelty to Animals. Zij stelde zich vooral ten doel een einde te maken aan de mishandeling van koetspaarden.¹ Vanuit dit bescheiden begin is de beweging uitgegroeid tot een krachtige maatschappelijke stroming. Tegenwoordig omvat die talloze dierenbelangenorganisa-

ties uit de gehele wereld, en kent ze een rijke traditie van publiek debat en academische theorievorming over ethische omgang met dieren. Ook heeft de beweging een aantal politieke overwinningen geboekt. Zo is dierenmishandeling als vorm van vermaak inmiddels verboden, en is er wetgeving gekomen tegen onnodig wrede behandeling van dieren in onderzoek, landbouw, jacht, dierentuinen en circussen. In 2008 stemden 63 procent van de Californische kiezers per referendum voor een verbod op het gebruik van kraamkooien (voor varkens), kalfskratten en batterijkooien: het is een van de vele recente voorbeelden van hoe activisten de publieke opinie weten te richten op dierenwelzijn en de politiek tot een brede consensus kunnen bewegen over beperkingen op de ergste vormen van dierenmishandeling. Feit is dat Amerikanen de afgelopen twintig jaar per referendum 28 (van de in totaal 41) initiatieven hebben goedgekeurd voor overheidsmaatregelen ter verbetering van dierenwelzijn – een indrukwekkende verbetering, want tussen 1940 en 1990 haalden zulke initiatieven het zelden.² Het lijkt erop dat de actiepunten van de dierenbeweging steeds verder doordringen tot het publieke bewustzijn. Dit geldt niet alleen voor de Verenigde Staten, maar ook voor Europa, waar wetgeving op het gebied van dierenwelzijn al verder is voortgeschreden (Singer, 2003; Garner, 1998).³

Wie er zo naar kijkt, zou de beweging als succesvol kunnen beschouwen. Voortbouwend op haar overwinningen, heeft ze haar doelstellingen steeds verder verlegd. Maar er zit een andere, somberder kant aan dit verhaal. In onze ogen heeft de beweging namelijk wereldwijd grotendeels gefaald. De getallen spreken klare taal. Door de gestage toename van bevolking en ontwikkeling overal ter wereld wordt dieren steeds meer natuurlijke leefomgeving ontnomen. Sinds de jaren zestig is de wereldbevolking verdubbeld, terwijl de populatie wilde dieren met een derde is afgenomen.⁴ Om aan de vraag naar vlees te kunnen voldoen (en die ver-

der te stimuleren) blijft de bio-industrie groeien. Sinds 1980 is de vleesproductie wereldwijd verdrievoudigd. Momenteel doden mensen elk jaar 56 miljard dieren om op te eten (en in dat getal zijn dieren uit zee nog niet eens meegerekend). Volgens het rapport *Livestock's Long Shadow* ('De lange schaduw van de veeteelt') van de Verenigde Naties (2006) zal rond 2050 de vleesproductie zich opnieuw verdubbeld hebben. Het bedrijfsleven – altijd tuk op kostenbeperkingen en nieuwe producten – is voortdurend op zoek naar manieren om dieren efficiënter uit te buiten, of het nu gaat om hen te verwerken, om onderzoek op dieren of om amusement met dieren.

Deze wereldwijde trends hebben werkelijk rampzalige effecten. De bescheiden overwinningen op het vlak van dierenwelzijn vallen erbij in het niet. Ook wijst niets erop dat deze trends zullen veranderen. In de afzienbare toekomst zullen er elk jaar meer dieren worden gefokt, opgesloten, gemarteld, uitgebuit en gedood om menselijke behoeften te bevredigen. In de provocerende woorden van Charles Paterson is de verhouding tussen mensen en dieren het beste te omschrijven als een 'eeuwig Treblinka'.⁵ Niets wijst erop dat deze verhouding fundamenteel aan het veranderen is. Uitbuiting van dieren ligt ten grondslag aan de manier waarop we ons voeden en kleden, aan onze vormen van vermaak en vrijetijdsbesteding, en aan hoe we onze industriële productie en wetenschappelijk onderzoek structureren. De dierenbelangenbeweging heeft een beetje geknabbeld aan de randjes van het systeem van dierenuitbuiting, maar het systeem zelf is overeind gebleven. Sterker nog, het verbreedt en intensiveert voortdurend, zonder dat daar – opmerkelijk genoeg – veel publiek debat rond plaatsvindt. Sommige critici stellen zelfs dat de zogenaamde overwinningen van de dierenbeweging – zoals in het Californische referendum – in feite strategische nederlagen zijn. Op hun best leiden zulke successen de publieke aandacht af van het

systeem achter dierenuitbuiting, op hun slechtst sussen ze het geweten van mensen met de valse geruststelling dat de omstandigheden nu echt verbeteren, terwijl ze in feite verslechteren. Daarom stelt Gary Francione dat hervormingen die ‘verzachting’ beogen het systeem achter dierslavernij niet bestrijden, maar juist legitimeren. Volgens hem halen ‘verzachtende’ maatregelen de angel uit wat anders een radicalere beweging voor werkelijke hervorming zou kunnen zijn (Francione, 2000, 2008).

Francione’s stelling dat op ‘verzachting’ gerichte hervormingen juist contraproductief werken, is enorm controversieel. Zelfs dierenactivisten die elke vorm van dierenuitbuiting uiteindelijk verboden willen zien zijn het onderling oneens over strategische vragen rond stapsgewijze hervorming, maar ook over de betrekkelijke waarde van publieksvoorlichting, directe actie, pacifisme en meer militante protesten tegen dierenuitbuiting.⁶ Duidelijk is dat we na twee eeuwen georganiseerde strijd voor dierenbelangen geen aantoonbare vooruitgang hebben geboekt op weg naar ontmanteling van het systeem van dierenuitbuiting. Allerlei campagnes, van de eerste negentiende-eeuwse wetten tegen dierenmishandeling tot het Californische referendum tegen kraamkooien, mogen de strijd marginaal helpen of hinderen, maar het maatschappelijke, wettelijke en politieke fundament onder het ‘eeuwige Treblinka’ bedreigen ze niet, ja, ze stellen het zelfs niet ter discussie.

Wij menen dat dit falen het voorspelbare resultaat is van het gebrekkige kader waarbinnen de publieke discussie over dierenbelangen plaatsvindt. Grofweg speelt die discussie zich af binnen een van de volgende drie fundamentele morele denkkaders: (1) een benadering die uitgaat van het ‘welzijn’ van dieren, (2) een ‘ecologistische’ benadering en (3) een benadering die zich richt op ‘grondrechten’. Geen van deze drie kaders is in staat gebleken het systeem van dierenuitbuiting fundamenteel te veranderen. Wij denken dat

zo'n verandering alleen mogelijk is als we een nieuw moreel denkkader ontwikkelen dat de behandeling van dieren directer verbindt met progressief-democratische principes over rechtvaardigheid en mensenrechten. Dat is het doel van dit boek.

Door het boek heen zullen we de beperkingen bespreken van benaderingen die uitgaan van ofwel welzijn, ofwel ecologie, ofwel grondrechten. Het lijkt ons nuttig om hier alvast een kort overzicht van het hele veld te geven. Met 'welzijnsdenken' verwijzen we naar de opvatting dat dierenwelzijn er moreel gesproken toe doet, maar dat het wel ondergeschikt is aan menselijke belangen. Mensen staan boven dieren, in een duidelijke morele hiërarchie. Dieren zijn echter geen machines, maar levende wezens die lijden, en dus heeft hun lijden morele betekenis. Volgens een opinieonderzoek uit 2003 vindt 96 procent van de Amerikanen dat er aan dierenexploitatie beperkingen moeten worden opgelegd.⁷ Toch vinden welzijnsdenkers het vanzelfsprekend (en grotendeels onomstreden) dat binnen deze beperkingen mensen dieren ten eige behoefte mogen gebruiken. In deze zin kunnen we het welzijnsdenken ook omschrijven als het principe van het 'humane gebruik' van dieren door mensen.⁸

Met 'ecologisme' verwijzen we naar een benadering die zich niet in de eerste plaats richt op het lot van individuele dieren, maar op de gezondheid van ecosystemen (waarvan dieren natuurlijk wel wezenlijk deel uitmaken). Het ecologisch holisme bekritiseert weliswaar menselijke activiteiten die een verwoestende uitwerking op dieren hebben – van habitatvernietiging tot de extreem vervuilende en CO₂-uitspuwende bio-industrie, maar wanneer een ecosysteem gebaat is bij het doden van individuele dieren (bijvoorbeeld invasieve of te talrijke populaties) of daar niet onder lijdt (bijvoorbeeld in de 'duurzame' veeteelt en jacht), kiest het ecologisch holisme ervoor om dat ecosysteem te beschermen, te conserveren of te herstellen, in plaats van de le-